

Könyvszemle

SIPOS JÚLIA GONDOZÁSÁBAN

NEMZET ÉS MIGRÁCIÓ

Csepeli György és Örkény Antal a hazai szociálpszichológia vezető kutatói körében közreadott nemzeti identitással foglalkozó kutatásait újabb kötetükben különösen gazdag nemzetközi összehasonlításban helyezik el, s eddigi kutatásait még aktuálisabbá tették a migráció problémájának a központba állításával.

A mű igen gazdag empirikus bázisra épül. Az International Social Survey Program három időpontban, 1995-ben, 2003-ban és 2013-ban számos európai országon kívül még Oroszországban és Törökországban is gyűjtött adatait elemzi, majd ezt követi egy 2008-ban más módszerekkel készült felmérés – GFE – alapján készült beszámoló az idegenekkel szembeni attitűdökről. Ezt a migráció nemzetközi változásával foglalkozó rész követi, majd a szerzők hat különböző migráncsoport hazai integrációs esélyeit mérlegetlik.

Ez a rendkívül gazdag adatbázis az általam a kérdésben ismert irodalomnál árnyaltabb képet nyújt e sokrétű – nemzet, etnicitás, idegenekkel szembeni attitűdök, vándorlás, integráció – jelenségről.

Tény ugyanakkor, hogy ennek a kis könyvnek tárgyi és empirikus gazdagsága próbára teszi az olvasókat, olyan könyv ez, amit nem könnyű gyorsolvasással végiglapozni. Gyakran fejtörést okoz az olvasónak, hogy a különböző adatbázisok mennyiben hasonlíthatók össze. A mű célja azonban nem a szórakoztatás, hanem a gondolatébresztés, s ezt a célt Csepeli és Örkény el is érik, igencsak eredményesen.

Rohamosan változó világunkban nem lehet elvárni a szerzőktől, hogy az Európát ért 2015-ös sokk hatását mérni tudják, de meglepő módon már a 2013-as, sőt a 2008-as adatok is egészen jól jelzik, miként válaszolnak majd a különböző európai országok a 2015-ben a kontinensre érkező egymillió menekültre/bevándorlóra.

A könyv szellemiségének fő inspirátora Szűcs Jenő Európa három régiójáról írt nagyszerű esszéje. Csepeli és Örkény meggyőző és jól működő módosítást hajt végre Szűcs elméletében: három helyett hat régió szerint elemzik az adataikat. A „Nyugatot” négy régióra bontják: az EU központi országai, Dél-Európa, Észak-Európa, illetve a kontinensen kívüli Európa, vagyis Anglia és Írország. Amint az várható volt, Észak-Európa a leginkább befogadó (főleg persze Svéd-

ország), s a leginkább „modern” Anglia viszont több szempontból éppenséggel „Közép-Európához” hasonlít.

Szücs elméletével összhangban az adatok alátámasztják a nyugatról keletre haladó „lejtő” hipotézisét. A második fejezet nagy eredménye viszont, hogy a nemzeti tudat erőssége nem túlságosan különbözik a különböző régiókban. Közép-Európa hasonló a Nyugathoz, sőt 1995 és 2013 között mintha a két régió közötti távolság csökkent volna. Igaz, ez nem minden szempontból történt így. Amikor a kutatók arról faggatták a válaszadókat, miért büszkéek a nemzeti hovatartozásukra akkor bizony a nyugat–keleti lejtő továbbra is meredek. Nyugaton inkább modernizációs értékekre büszkéek a válaszadók, a közép-európaiak viszont inkább a oroszokhoz és törökhöz hasonlóan gyakran tradicionális értékekkel hivatkoznak.

A „másokkal” szembeni előítéletek kérdésében tanulságos, hogy minél kisebb a bevándorló népesség annál nagyobb a velük szembeni előítélet. A 2013-ból vagy korábról származó adatok fényében nem meglepő, hogy Németország vagy Svédország számottevő EU-n kívüli és muszlim bevándorlás mellett is sokkal befogadóbb volt – s máig az maradt –, mint az etnikai értelemben szinte homogén Magyarország vagy Lengyelország.

A különböző, Magyarországra érkezett bevándorló csoportok integrációjával kapcsolatban a szerzők optimista beszámolót adnak. A legérdekesebb, hogy kiemelkedően a legiskolázottabb csoportot az arabok jelentik (78 százaléknak van felsőfokú iskolai végzettsége). A legtöbb bevándorló hajlamos a magyar állampolgárságot kérni (feltéve, ha ezért az eredeti állampolgárságukról nem kell lemondaniuk).

A *Nemzet és migráció* sok szempontból úttörő könyv. A szerzők okkal állapítják meg, hogy a nemzeti identitás szociálpszichológiai mérése viszonylag új keletű kutatási ág, bár azzal nem értenék egyet, hogy a nemzet kérdése ne lett volna a szociológia által már nagyon korán megfogalmazott probléma. A klasszikus szociológiában nemcsak a nemzet/etnikum kérdése kapott nagy figyelmet, de ebben a kérdésben ütköző két nagy paradigma is korán megfogalmazódott. William Graham Sumner a *Folkways* című gigantikus kutatási sorozatában a szociáldarwinizmus hatására a „népek” „esszenciális” fogalmával dolgozott, míg Max Weber ebben a kérdésben is egy korai „konstruktivista” megközelítést nyújtott. Weber szerint a nemzetet a „vélt” közös származás és a „vélt” közös kultúra alkotja.

Van egy másik kritikai megjegyzésem is. A könyv szinte kritika nélkül fogadja el Samuel P. Huntington „civilizációk ütközése” elméletét s főleg azt a tételt, amelyben egyébként Weber is egyetértett Huntingtonnal, hogy az iszlám és a modernitás összeegyeztethetetlen. Bár Weber nyomán sokáig állt az a feltevés, hogy a konfucianizmus a kapitalizmussal összeegyeztethetetlen, egészen addig, amíg a japán gazdasági csoda nyomán nem fordult ellentétébe az érvelés: Shmuel Noah

Eisenstadt szerint a konfuciánus japánok (és tegyük hozzá: a kínaiak) épp olyan sikeresek az üzletben, mint a keresztények vagy zsidók. A fejlett/modern Nyugat és az elmaradott, tradicionális Kelet modernizációelméleti víziója pontatlan. Minden modern világnézet, civilizáció, vallás (így az iszlám is) tud alkalmazkodni a modernitáshoz. A probléma nem civilizációkban vagy vallásokban, hanem a fundamentalizmusokban van, legyen az a fundamentalizmus keresztény, zsidó, muzulmán vagy marxista–leninista.

Időszerű és tanulságos könyv, ajánlott olvasmány nemcsak társadalomtudósoknak hanem a nemzeti identitás és migráció iránt érdeklődő minden gondolkodó embernek.

(Csepeli György – Örkény Antal: Nemzet és migráció. [e-tankönyv] Budapest: ELTE Társadalomtudományi Kar, 2017)

Szelényi Iván

szociológus, az MTA rendes tagja